

KICHIK TILLARNING YO'QOLIB BORISHI VA ULARNI SAQLASH MUAMMOLARI

Xurramova Malika Anvar qizi
O'zDJTU FKOR2515-guruh talabasi

Annotatsiya. Mazkur maqolada kichik tillarning yo'qolib borish jarayoni, uning asosiy sabablari va global miqyosdagi dolzarb muammolari tahlil qilinadi. Tilning jamiyatdagi o'rni, uning milliy o'zlik va madaniy merosni saqlashdagi ahamiyati ilmiy asosda yoritiladi. Shuningdek, globallashuv, urbanizatsiya va dominant tillarning ta'siri natijasida kichik tillarning iste'moldan chiqib borayotgani misollar orqali ko'rsatib beriladi.

Kalit so'zlar: kichik tillar, til yo'qolishi, tilni saqlash, globallashuv, lingvistika, til siyosati, madaniy meros, milliy o'zlik, urbanizatsiya, raqamli texnologiyalar, sun'iy intellekt, ko'p tillilik.

Abstract. This article analyzes the process of the disappearance of minority languages, its main causes, and current global challenges. The role of language in society and its importance in preserving national identity and cultural heritage are scientifically examined. In addition, the impact of globalization, urbanization, and dominant languages on the decline of minority languages is illustrated with examples.

Keywords: minority languages, language extinction, language preservation, globalization, linguistics, language policy, cultural heritage, national identity, urbanization, digital technologies, artificial intelligence, multilingualism.

Аннотация. В данной статье анализируется процесс исчезновения малых языков, его основные причины и актуальные глобальные проблемы. Рассматривается роль языка в обществе, а также его значение в сохранении национальной идентичности и культурного наследия. Кроме того, на примерах показано влияние глобализации, урбанизации и доминирующих языков на сокращение использования малых языков.

Ключевые слова: малые языки, исчезновение языков, сохранение языков, глобализация, лингвистика, языковая политика, культурное наследие, национальная идентичность, урбанизация, цифровые технологии, искусственный интеллект, многоязычие.

Kirish. Bugungi globallashuv davrida dunyo tillarining rivojlanishi bilan bir qatorda ayrim kichik tillarning yo'qolib borish jarayoni ham tezlashmoqda. Til insoniyatning eng muhim ijtimoiy-madaniy boyliklaridan biri bo'lib, u millatning tarixiy xotirasi, an'analari va dunyoqarashini o'zida mujassam etadi. Shu sababli har qanday tilning yo'qolishi nafaqat lingvistik hodisa, balki butun bir madaniy merosning yo'qolishi sifatida baholanadi.

Zamonaviy jamiyatda globallashuv, urbanizatsiya va migratsiya jarayonlari natijasida dominant tillarning ta'siri kuchayib bormoqda. Bu esa kichik tillarning ijtimoiy hayotdan siqilib chiqishiga olib kelmoqda. Tilshunos olim David Crystal o'z tadqiqotlarida tillarning yo'qolib borishini global muammo sifatida baholab, bu jarayon insoniyatning madaniy xilma-xilligiga jiddiy xavf tug'dirishini ta'kidlaydi.

Shuningdek, buyuk mutafakkir Alisher Navoiy tilni millatning asosiy belgisi sifatida e'tirof etib, uning rivoji va saqlanishiga alohida urg'u bergan. Zamonaviy adabiyot vakillaridan Ngũgĩ wa Thiong'o esa til va mustamlakachilik o'rtasidagi

bog'liqlikni chuqur tahlil qilgan. Mazkur maqolaning maqsadi kichik tillarning yo'qolib borish sabablari, ularning jamiyat hayotidagi o'rni hamda ularni saqlab qolish yo'llarini ilmiy asosda tahlil qilishdan iborat.

Asosiy qism: Kichik tillarning yo'qolish sabablari. Bugungi kunda kichik tillarning yo'qolib borishi global miqyosdagi dolzarb muammolardan biri hisoblanadi. Bu jarayon bir qator ijtimoiy, iqtisodiy va siyosiy omillar bilan bevosita bog'liqdir. Eng avvalo, globallashuv jarayoni natijasida dunyo miqyosida ayrim dominant tillarning, xususan ingliz tilining mavqei keskin oshib bormoqda. Natijada kichik tillar kundalik hayotdan asta-sekin siqilib chiqmoqda. Ikkinchi muhim omil — urbanizatsiya jarayonidir. Qishloq hududlaridan shaharlarga ko'chib kelayotgan aholi ko'pincha o'z ona tilidan voz kechib, kengroq qo'llaniladigan tilga o'tadi. Bu esa kichik tillarning avloddan-avlodga o'tish jarayonini zaiflashtiradi. Shuningdek, migratsiya jarayonlari ham til yo'qolishiga olib keluvchi asosiy omillardan biri hisoblanadi. Tilshunos olim David Crystal ta'kidlashicha, agar til kundalik muloqotda qo'llanilmasa, u asta-sekin iste'moldan chiqib, yo'qolib ketadi. Shu bois tilning yashab qolishi uning faol qo'llanilishiga bevosita bog'liqdir.

Til va milliy identitet masalasi. Til milliy identitetning eng muhim tarkibiy qismlaridan biri hisoblanadi. Har bir xalq o'z tilida o'zining madaniyati, urf-odatlar va tarixini aks ettiradi. Shu jihatdan tilni yo'qotish milliy o'zlikni yo'qotish bilan tenglashtiriladi. Buyuk mutafakkir Alisher Navoiy o'z asarlarida tilning beqiyos ahamiyatini ta'kidlab, uni millatning ruhiy asoslaridan biri sifatida baholagan. Uning fikricha, tilni rivojlantirish va asrab-avaylash milliy taraqqiyotning muhim shartidir.

Jahon adabiyotida ham til va identitet o'rtasidagi bog'liqlik keng yoritilgan. Xususan, Ngũgĩ wa Thiong'o o'z asarlarida mustamlakachilik natijasida mahalliy tillarning siqib chiqarilishi va buning milliy ongga salbiy ta'sirini chuqur tahlil qilgan. Uning qarashlari tilning faqat aloqa vositasi emas, balki madaniy mustaqillik belgisi ekanligini ko'rsatadi.

Kichik tillarni saqlash va rivojlantirish yo'llari. Kichik tillarni saqlab qolish uchun kompleks yondashuv zarur. Eng avvalo, davlat darajasida til siyosatini to'g'ri yo'lga qo'yish muhim ahamiyatga ega. Ta'lim tizimida ona tilini o'qitish va rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilishi lozim. Shuningdek, zamonaviy texnologiyalar kichik tillarni saqlashda muhim vosita bo'lib xizmat qilmoqda. Internet, mobil ilovalar va sun'iy intellekt asosidagi platformalar orqali kichik tillarni o'rganish va ommalashtirish imkoniyatlari kengaymoqda. Bu esa yosh avlodning ona tiliga bo'lgan qiziqishini oshirishga xizmat qiladi. Bundan tashqari, ommaviy axborot vositalari, adabiyot va madaniy loyihalar orqali kichik tillarni targ'ib qilish ham muhimdir. Til faqat nazariy emas, balki amaliy qo'llanilgandagina yashab qoladi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, kichik tillarning yo'qolib borishi bugungi globallashuv davrining eng dolzarb muammolaridan biri hisoblanadi. Ushbu jarayon asosan globallashuv, urbanizatsiya, migratsiya hamda dominant tillarning keng tarqalishi bilan izohlanadi. Natijada ko'plab kichik tillar kundalik hayotdan siqilib chiqib, asta-sekin iste'moldan chiqib bormoqda. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, til nafaqat muloqot vositasi, balki milliy identitet va madaniy merosning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Shu bois tilning yo'qolishi milliy o'zlikning zaiflashuviga olib keladi. Bu borada Alisher Navoiy hamda Ngũgĩ wa Thiong'o kabi mutafakkirlarning qarashlari tilning jamiyat hayotidagi beqiyos o'rnini yana bir bor tasdiqlaydi. Kichik tillarni saqlab qolish uchun davlat siyosatini takomillashtirish, ta'lim tizimini rivojlantirish,

shuningdek zamonaviy texnologiyalar va sun'iy intellekt imkoniyatlaridan samarali foydalanish zarur. Ayniqsa, yosh avlodning ona tiliga bo'lgan qiziqishini oshirish muhim ahamiyat kasb etadi. Demak, kichik tillarni asrab-avaylash nafaqat lingvistik, balki ijtimoiy va madaniy zarurat bo'lib, bu borada kompleks va tizimli yondashuvni amalga oshirish muhimdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. David Crystal. (2000). *Language Death*. Cambridge University Press.
2. Alisher Navoiy. (1991). *Xamsa*. Toshkent: Fan.
3. Ngũgĩ wa Thiong'o. (1986). *Decolonising the Mind: The Politics of Language in African Literature*. Heinemann.
4. Chinua Achebe. (1958). *Things Fall Apart*. London: Heinemann.
5. Jhumpa Lahiri. (2003). *The Namesake*. Boston: Houghton Mifflin.
6. Abdulla Qodiriy. (1932). *O'tkan Kunlar*. Toshkent: Adabiyot nashriyoti.
7. UNESCO. (2003). *Language Vitality and Endangerment*. Paris: UNESCO Publishing.